

Marek Stokłosa

Konferencja naukowa z okazji XXV rocznicy promulgacji Kodeksu Prawa Kanonicznego

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 51/3-4, 435-460

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**KONFERENCJA NAUKOWA Z OKAZJI XXV ROCZNICY
PROMULGACJI KODEKSU PRAWA KANONICZNEGO**

25 stycznia 1983 roku papież Jan Paweł II, dziś Sługa Boży, Konstytucją apostołską *Sacrae disciplinae leges* promulgował nowy Kodeks Prawa Kanonicznego, kończąc tym samym proces rewizji Kodeksu z 1917 roku, zapoczątkowany przez błogosławionego papieża Jana XXIII. Dla upamiętnienia tej rocznicy Papieska Rada ds. Teksów Prawnych zorganizowała 24 i 25 stycznia 2008 roku w Watykanie, w auli synodu biskupów, konferencję naukową na temat: „*La legge canonica nella vita della Chiesa. Indagine e prospettive, nel segno del recente Magistero Pontificio*” [Prawo kanoniczne w życiu Kościoła. Analiza i perspektywy pod znakiem najnowszego nauczania papieskiego]. Wzięło w niej udział ponad 700 uczestników, w większości wykładowców reprezentujących ośrodki akademickie z różnych stron świata. Oprócz kilkudziesięciu kardynałów i biskupów uczestniczyła w konferencji także znacząca grupa studentów prawa kanonicznego rzymskim uniwersytetów. Polskie naukowe środowiska kanonistyczne reprezentowali, m.in., ks. prof. Józef Wroczeński, dziekan WPK, ks. prof. Józef Krukowski, ks. prof. Krzysztof Warchałowski i ks. dr Marek Stokłosa z UKSW, a także przedstawiciele KUL, PAT i Uniwersytetu Warmińskiego. Nie mogło zabraknąć również polskich duchownych, pracujących w różnych dykasteriach Kurii Rzymskiej oraz wykładających prawo kanoniczne na różnych uczelniach rzymskich, wśród nich kard. Zenona Grocholewskiego, prefekta Kongregacji Wychowania Katolickiego oraz bpa Antoniego Stankiewicza, dziekana Roty Rzymskiej.

W programie konferencji organizatorzy przewidzieli wykład inauguracyjny kard. Juliána Herranza, emerytowanego przewodniczącego Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych oraz sześć referatów, których prelegentami byli kardynałowie: Ivan Dias, Giovanni Battista Re, Joseph Cordes, Zenon Grocholewski, Franc Rodé i Peter Erdő. Wykład zamykający konferencję wygłosił sekretarz Stanu Stolicy Apostolskiej kard. Tarcisio Bertone. Na zakończenie konferencji uczestnicy zostali przyjęci na audiencji przez papieża Benedykta XVI.

Otwarcia konferencji dokonał abp Francesco Coccopalmerio, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, który w swoim wystąpieniu ukazał jej cele, zarysował tematykę poszczególnych referatów oraz przedstawił ich prelegentów.

Konferencja, zdaniem przewodniczącego Papieskiej Rady, ma nie tylko upamiętnić 25-tą rocznicę promulgacji obowiązującego Kodeksu, ale także ukazać jak przebiegała w tym okresie jego recepcja. Powinna dać też odpowiedź czy w perspektywie przyszłości wymaga on ewentualnej „restauracji” oraz w jakich obszarach. Arcybiskup Coccopalmerio już na konferencji prasowej 22 stycznia 2008 roku, przedstawiając założenia programowe zwołanej konferencji naukowej, uprzedził jednoznacznie, że jeśli „restauracja” zostanie kiedykolwiek podjęta, wymagać będzie dłuższego okresu czasu, oczywiście także przy zachowaniu odpowiedniej procedury konsultacji proponowanych zmian. Wskazał na przykład rewizji Kodeksu z 1917 roku, która zapowiedziana została w 1959 roku wraz z ogłoszeniem przez Jana XXIII zwołania Soboru Watykańskiego II, a rozpoczęła się *de facto* dopiero wraz z jego zakończeniem. Przez wiele lat była obiektem zespołowego i indywidualnego działania m. in. kardynałów, biskupów, kanonistów, wydziałów uniwersyteckich, konferencji episkopatów oraz ekspertów powołanych ze wszystkich regionów świata, odznaczających się szczególną wiedzą teologiczną, historyczną, zwłaszcza w zakresie prawa kanonicznego.

Przewodniczący Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych zaznaczył, że konferencja, podejmując refleksję nad zagadnieniem roli ustawodawstwa kościelnego w życiu Kościoła, powinna zainicjować także dyskusję czy w świetle aktualnego nauczania papieskiego sam Kodeks oraz inne normy prawne, promulgowane przez Stolicę Apostolską i innych ustawodawców partykularnych, wymagają uzupełnienia z powodu *lacunae iuris*, czy powinny ulec modyfikacji na skutek ich częściowego zdezaktualizowania. Pomocą w rozpoczęciu tej refleksji oraz w ewentualnym wyodrębnianiu obszarów misji Kościoła, potrzebujących nowych aktów prawnych lub modyfikacji już istniejących, był odpowiedni dobór referatów, które z braku czasu nie obejmowały całości ustawodawstwa kościelnego, ale dotyczyły najbardziej aktualnych i zabezpieczających interes dobra wspólnoty kościelnej dziedzin.

Wykład inauguracyjny wygłosił kard. Julián Herranz, emerytowany przewodniczący Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, który brał czynny udział w pracach – począwszy od rozpoczęcia Soboru Watykańskiego II – nad Kodeksem i jego rewizją. W swoim referacie *Il Codice di Diritto Canonico e successivo sviluppo normativo* podkreślił znaczenie epokowości aktualnej kodyfikacji, przedstawiając uczestnikom konferencji Kodeks oraz sukcesywne akty normatywne, jako przykład wierności nauczaniu Soboru Watykańskiego II. Kardynał zauważył, że tak jak pontyfikat Jana Pawła II był punktem zwrotnym w epoce kryzysu, przez który Kościół przechodził bezpośrednio po Soborze, tak aktualny Kodeks był kamieniem milowym na drodze całościowej odnowy posoborowej, odmładzając tak merytorycznie i jak metodologicznie prawo kanoniczne i nadając Kościołowi nowe oblicze. Nie był to owoc pracy jednego człowieka, ale dzieło czterech papieży, począwszy

od Jana XXIII do Jana Pawła II, a także trud m.in. kardynałów Ciriaci, Felici i Castillo Lara, którzy przy współdziałaniu innych kardynałów, biskupów i kanonistów oraz zaangażowaniu wszystkich episkopatów, dokonali wiernego dopełnienia nauki przekazanej przez Sobór Watykański II. Prelegent przywołał słowa Jana Pawła II z Konstytucji apostolskiej *Sacrae disciplinae leges*: „*Narzędzie, jakim jest Kodeks, w pełni zgadza się z naturą Kościoła, jaką zwłaszcza przedstawia nauka Soboru Watykańskiego II brana w całości, z szczególnym uwzględnieniem jego doktryny eklesjologicznej. Zatem w jakiś sposób ten nowy Kodeks może być pojmowany jako wielki pas transmisyjny przenoszący na język kanonistyczny tę doktrynę, mianowicie soborową eklesjologię. Chociaż nie da się obrazu Kościoła w ujęciu doktryny Soboru doskonale przełożyć na język kanonistyczny, to jednak Kodeks powinien się odnosić do tego obrazu jako pierwotnego wzoru, którego zarys powinien on odpowiednio, o ile to możliwe, z samej swej natury wyrażać*”. Kodeks w ciągu tych 25 lat od swojej promulgacji zachował swą aktualność i nowość, która ma swe źródło w postanowieniach ostatniego Soboru, zwłaszcza w jego doktrynie eklesjologicznej. Powszechnie zauważa się – jak zaznaczył Kardynał – iż Kodeks z 1917 roku w momencie promulgowania był już dziełem „starym”, w niektórych kanonach nie na czasie, natomiast Kodeks z 1983 roku był „młodym”, przemyślanym i obiecującym, i takim stara się być, ponieważ powstał z inspiracji Soboru ekumenicznego, którego postanowienia są i będą aktualne, i w znacznej części wymagają jeszcze głębszego wprowadzenia w życie.

Kończąc pierwszą część referatu, prelegent wskazał na trzy aspekty w uprawianiu prawa kanonicznego, gdyż jego zdaniem, są niezbyt zrozumiałe albo powierzchownie stosowane:

- zasada legalności w prawie, zwłaszcza w dobie kontestacji autorytetu władzy, wymaga większego urzeczywistnienia w celu wzmocnienia autorytetu władzy oraz właściwego zrozumienia posłuszeństwa pasterzom Kościoła;

- *salus animarum suprema lex* – zwrócenie uwagi w tworzeniu oraz w uprawianiu prawa na powyższą zasadę jako na podstawowe i najistotniejsze kryterium w prawie kanonicznym;

- edukacja w zakresie prawa kanonicznego – należy podnieść poziom kształcenia przyszłych specjalistów tej dyscypliny nauki i jej nauczania w seminariach duchownych oraz uwzględnić prawo kanoniczne we formacji stałej osób duchownych.

W drugiej części wystąpienia prelegent ukazał panoramę aktów normatywnych, powstałych po promulgacji KPK, zredagowanych także przy współdziałaniu Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych i innych dykasterii Stolicy Apostolskiej. Bez wątplenia listę otwiera Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich promulgowany 18 października 1990 roku przez papieża Jana Pawła II, który jest dopełnieniem nauczania Soboru Watykańskiego II. Wraz z jego promulgacją został osiągnięty

cel kanonicznego unormowania całego Kościoła, zapoczątkowany promulgacją w 1983 roku Kodeksu Prawa Kanonicznego dla Kościoła łacińskiego. Natomiast narzędziem spajającym powyższe Kodeksy jest – jak zaznaczył sam papież Jan Paweł II – Konstytucja apostolska o Kurii Rzymskiej *Pastor Bonus* z 1988 roku. Mówiąc o aktach prawnych opublikowanych po promulgacji KPK z 1983 roku, nie należy zapominać o innych dokumentach, jak konstytucje apostolskie, listy *motu proprio*, dekryty generalne czy instrukcje, które – jak zauważył prelegent – wiernie odzwierciedlają naukę ostatniego Soboru oraz uzupełniają i precyzują normy Kodeksu, w żadnym wypadku go nie zastępując. Kardynał ograniczył się do przedstawienia najważniejszych aktów normatywnych dotyczących:

- zarządzania Kościołem powszechnym: regulamin Kurii Rzymskiej, normy własne Roty Rzymskiej, Konstytucja apostolska *Universi Dominici gregis* o wankansie Stolicy Apostolskiej i wyborze Biskupa Rzymu (w przygotowaniu są normy dotyczące Sygnatury Apostolskiej, które w ostatnim czasie zostały przekazane papieżowi do zatwierdzenia);

- zapewnienia opieki pastoralnej specyficznym grupom wiernych: m.in. Konstytucja apostolska *Spirituali militum curae* na temat ordynariatów wojskowych, Konstytucja apostolska *Ut sit* o powołaniu prałatury personalnej, List apostolski motu proprio *Stella Maris* o duszpasterstwie ludzi morza, Instrukcja *Erga migrantes caritas Christi* Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Migrantów;

- określenia autonomii kościołów lokalnych: m. in. Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego i dyscypliny Sakramentów *Varietates legitimae*, dotycząca adaptacji liturgii w różnorodnych kulturach, Instrukcja Kongregacji do spraw Biskupów i Kongregacji Ewangelizacji Narodów *De synodis dioecesisis agendis instructio* na temat odbywania synodów diecezjalnych, List apostolski *Apostolos suos*, dotyczący natury teologicznej i prawnej konferencji biskupów;

- zachowania czystości wyznawanej wiary dotyczy List apostolski *Ad tuendam fidem*, który wprowadza do prawodawstwa kanonicznego konkretne przepisy, dotyczące prawdy wiary, zdefiniowanej w drugim akapicie końcowej części *Professio Fidei*, rozszerzając tekst kanonów 750 i 1371, n. 1 KPK oraz kanonów 598 i 1436 KKKW;

- aktualizacji czy podkreślenia nauczania Magisterium Kościoła odnoszą się m.in. Instrukcja Kongregacji Nauki Wiary *Donum Vitae*, mówiąca o szacunku dla rodzącego się życia ludzkiego i o godności jego przekazywania oraz Konstytucja apostolska *Fidei Depositum*, ogłoszona z okazji publikacji Katechizmu Kościoła Katolickiego, opracowanego po Soborze Watykańskim II;

- dziedziny duszpasterstwa kultury dotyczą: Konstytucja apostolska *Ex Corde Ecclesiae* o uniwersytetach katolickich, List apostolski motu proprio *Socialium*

scientiarum o ustanowieniu Papieskiej Akademii Nauk Społecznych oraz List apostolski motu proprio *Vitae misterium*, powołujący Papieską Akademię „Pro Vita”;

- poszanowania dyscypliny sakramentów i wyeliminowania ewentualnych nadużyć w ich sprawowaniu odnoszą się m.in. następujące dokumenty: List apostolski motu proprio *Sacramentorum sanctitatis tutela*, ogłaszający normy postępowania w wypadkach ciężkich przestępstw zarezerwowanych do osądu Kongregacji Nauki Wiary, Instrukcja międzydykasterialna *Ecclesiae de mysterio*, o niektórych kwestiach współpracy wiernych świeckich w posłudze kapłańskiej, List apostolski motu proprio *Misericordia Dei*, o niektórych aspektach sprawowania sakramentu pokuty, Instrukcja Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych *Dignitas connubii*, dotycząca procesów przed sądami kościelnymi w sprawach małżeńskich, Instrukcja Kongregacji Kultu Bożego i dyscypliny Sakramentów *Redemptionis Sacramentum*, o tym, co należy zachować, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią, List apostolski motu proprio *Summorum Pontificum* w sprawie możliwości używania ostatniego przedsoborowego wydania Mszału Rzymskiego.

Po wykładzie inauguracyjnym odbyła się krótka dyskusja, w której trzech uczestników konferencji poprosiło o wyjaśnienia, dotyczące drugiej części referatu. Pierwsze dwa głosy w dyskusji zwróciły uwagę na brak, w przedstawionym przez Kardynała zestawieniu aktów normatywnych Stolicy Apostolskiej, powstałych po promulgacji KPK: Konstytucji apostolskiej *Divinus Perfectionis Magister*, dotyczącej nowego prawodawstwa w procedurze spraw kanonizacyjnych i beatyfikacyjnych oraz innych aktów prawnych związanych z kościelnym prawem publicznym zewnętrznym. Trzeci głos w dyskusji był propozycją ewentualnej publikacji całościowej w jednej serii wszystkich źródeł posoborowego prawa. Odpowiadając na powyższe kwestie prelegent podkreślił, że w zestawieniu aktów normatywnym starał się przedstawić te najważniejsze, a takim aktem jest niewątpliwie Konstytucja *Divinus Perfectionis Magister*, która umknęła jego uwagi, ale będzie włączona w redakcji końcowej referatu, wraz z najnowszą Instrukcją Kongregacji ds. Świętych *Sanctorum Mater*, regulującą przeprowadzenie diecezjalnych etapów procesów beatyfikacyjnych. Również w redakcji końcowej wygłoszonego referatu zostanie wspomniany fakt istnienia aktów prawnym związanych z kościelnym prawem publicznym, jakimi są niewątpliwie m.in. konkordaty czy inne porozumienia międzynarodowe powstałe przy współudziale Stolicy Apostolskiej. Natomiast w kwestii opublikowania w jednej serii dokumentów Stolicy Apostolskiej, Kardynał przypomniał te już istniejące, jak *Enchiridion Vaticanum*, *Leges Ecclesiae*, *Acta Apostolicae Sedis*, czy *Communicationes*, zaznaczając, że ewentualna nowa inicjatywa jest zawsze mile widziana.

Pierwszy referat konferencji pt. *Accettazione e operatività del diritto canonico nei territori di missione. Confronto culturale e limiti tecnici* wygłosił Kardynał Ivan

Dias, prefekt Kongregacji Ewangelizacji Narodów. W wystąpieniu ukazał, w jaki sposób prawo kanoniczne zostało przyjęte i jest operatywne na terenach misyjnych, w kulturach charakteryzujących się swoistą specyficznością i różnorodnością od cywilizacji zachodniej.

Pierwsza część referatu dotyczyła wyjaśnienia relacji między prawem powszechnym a prawem partykularnym. Zdaniem prefekta Kongregacji Ewangelizacji Narodów w tych relacjach ukazuje się różnorodność prawa kanonicznego, która ma swe źródło w Konstytucji *Lumen gentium*. Kościoły lokalne mają własnych pasterzy, którzy pozostają w jedności z biskupem Rzymu. Cieszą się również własną tradycją, własnymi zwyczajami i własną dyscypliną w ramach jednego Kościoła powszechnego. Ta różnorodność nie narusza jedności wiary i niepodzielności Kościoła. Widocznym przykładem tej różnorodności są katolickie Kościoły wschodnie, które dzięki wskazaniom Soboru Watykański II są w posiadaniu zbioru własnych norm prawnych, różniących się w znacznym stopniu od norm Kościoła łacińskiego. Różnorodność norm prawnych występuje również wewnątrz samego Kościoła obrządku łacińskiego, gdzie obok prawa powszechnego, obowiązującego wszędzie, pojawia się prawo partykularne ustanawiane dla niektórych miejsc, szczególnie dla terenów misyjnych. Przejawem tej różnorodności jest fakt posiadania przez poszczególne wspólnoty lokalne prawa zwyczajowego, pojmowanego jako uzupełnienie prawa powszechnego. Mówiąc o relacjach prawa powszechnego i partykularnego należy wykluczyć wszelkie próby ich przeciwstawienia i ukazania wyższości ustawodawców partykularnych. Próby te – jak podkreślił prelegent – doprowadziłyby do kryzysy spójności systemu prawnego.

Drugim zagadnieniem, poruszonym przez kard. Prefekta, była kwestia uprawnień rozumianych jako specjalne kompetencje przyznane przez najwyższy autorytet Kościoła niektórym dykasteriom Kurii Rzymskiej, w tym Kongregacji Ewangelizacji Narodów, a także ustawodawcom partykularnym. Już w 1915 roku, a więc dwa lata przed promulgacją Kodeksu Pio-Benedyktynskiego, wspomniana Kongregacja otrzymała specjalne uprawnienia co do terenów misyjnych. W latach 1919, 1941 i 1961 były one sukcesywnie nowelizowane. Ostatnio takie uprawnienia przyznał 30 kwietnia 2005 prefektowi wymienionej wyżej Kongregacji papież Benedykt XVI. Dotyczyły one możliwości podjęcia decyzji w kwestiach bardzo ważnych, bez wymaganej zgody papieża, a odnosiły się m.in. do kwestii wydalenia ze stanu duchownego, dyspensy od obowiązków wynikających ze święceń, łącznie z dyspensą od celibatu. Specjalne kompetencje były i są przyznawane przez Stolicę Apostolską także konferencjom biskupów czy pojedynczym biskupom diecezjalnym, ze względu na bieżące trudności konkretnego Kościoła lokalnego. Uprawnienia te mają przede wszystkim ułatwić pasterzom sprawne rządzenie i wypełnianie posługi

pasterskiej w powierzonym im kościele lokalnym, bez wymaganego przez prawo odniesienia się do najwyższej władzy kościelnej.

W ostatniej części wystąpienia kard. Dias poruszył zagadnienie inkulturacji jako procesu zakorzenienia się prawa w różnych kulturach. Mimo, że ów termin pojawił się współcześnie, to zagadnienie inkulturacji było znane wcześniej. Już w 1659 roku ówczesna Kongregacja Rozkrzewienia Wiary, w instrukcji adresowanej do wikariuszy apostołskich Indochin, zasygnalizowała, aby nie wpływali na wiernych w celu zmiany ich rodzimych obrzędów i zwyczajów, jeśli nie są one przeciwne religii i moralności. Natomiast w czasach współczesnych nie brak autorów, którzy twierdzą, że Kodeks z 1983 roku narzucił Kościołom partykularnym kulturę zachodnią, zwłaszcza tym na terenach misyjnych. Z powyższą tezą nie można się zgodzić, gdyż – jak zaznaczył Kardynał – ustawodawca pozostawił w Kodeksie wiele miejsca na inkulturację w ustawodawstwie partykularnym, szczególnie na terenach misyjnych. W myśl kan. 790 „do biskupa diecezjalnego na terytoriach misyjnych należy inicjować, kierować i koordynować wszystkie poczynania i dzieła misyjne”. Nie należy zapominać też, że Kodeks w ponad 80 kanonach odsyła pośrednio czy bezpośrednio do prawa partykularnego, dając tym samym ustawodawcom partykularnym możliwość tworzenia tego prawa, z uwzględnieniem miejsc, osób, zwyczajów i tradycji kulturowych. Inną formą tej inkulturacji – jak zauważył prelegent – jest działanie według własnych statutów różnych organów konsultacyjnych na poziomie diecezji czy parafii, które Kodeks przewiduje dla poszczególnych struktur Kościołów partykularnych. Są to m.in. rada kapłańska i kolegium konsultorów, rada duszpasterska, rada do spraw ekonomicznych. Również instytucja synodu diecezjalnego jest miejscem tworzenia prawa partykularnego. Niestety, dość często zdarza się szczególnie na terenach misyjnych, że wymienione organizmy wymagane przez Kodeks, nie są powoływane. Zdaniem Kardynała Diasa, brak respektowania norm kanonicznych w tym względzie, tkwi nie tylko w ich ignorancji czy nieznajomości, ale dość często w świadomym omijaniu prawa, niewłaściwej ich interpretacji tak ze strony pasterzy Kościoła, jak i ze strony samych struktur konsultacyjnych, które w niektórych przypadkach stawiają się ponad autorytetem rządcy kościoła partykularnego czy też niejednokrotnie występują przeciwko jego działaniom.

Szczególną rolę w tworzeniu prawa partykularnego aktualny Kodeks przyznaje konferencjom biskupów, odsyłając – jak wyliczył prelegent – mniej więcej w 86-ciu miejscach do tej instytucji Kościoła partykularnego, z czego połowa to odwołania natury ustawodawczej. Konferencje mają możliwość przystosowania prawa powszechnego do warunków, w jakich funkcjonują poszczególne Kościoły lokalne oraz do zwyczajów kulturowych w nich panujących. Jednak w praktyce istnieją konferencje, szczególnie te na terenach misyjnych, które po 25-ciu latach od promulga-

cji Kodeksu jeszcze nie przystosowały prawa powszechnego do tradycji i zwyczajów lokalnych i nie uchwałyły odpowiednich norm adaptujących ostatnią kodyfikację, w tym także własnych statutów. Niejednokrotnie przyczyną nieskorzystania z możliwości dostosowania prawa do miejscowych zwyczajów kulturowych, w obszarach określonych przez sam Kodeks, jest obawa naruszenia autonomii biskupów diecezjalnych przez akty normatywne poszczególnych konferencji biskupów. Odczuwa się także – zdaniem prefekta Kongregacji Ewangelizacji Narodów – brak przygotowanych ekspertów, którzy mogliby pomóc biskupom diecezjalnym i poszczególnym konferencjom w stanowieniu prawa partykularnego. Występują także trudności w dopasowywaniu zwyczajów lokalnych do norm kodeksowych, co w konsekwencji dość często powoduje zaniedbywanie zwyczajów czy praktyk partykularnych, niewłaściwie pojmowanych jako niezgodnych z mentalnością chrześcijańską i prawem powszechnym. Kończąc swe wystąpienie kard. Dias pokreślił, że dzieło przystosowania Kodeksu do warunków lokalnych i kulturowych wymaga jeszcze upływu odpowiedniego czasu.

W dyskusji zamykającej przedpołudniową sesję konferencji zauważono, że brak odpowiednio uformowanych kanonistów nie tylko wpływa na niedoskonałość ustawodawstwa partykularnego, ale na ważność niektórych decyzji biskupów diecezjalnych, zwłaszcza w sprawach karnych i dyscyplinarnych. Większość biskupów, nie będąc kanonistami, nie posiada zaplecza ekspertów w tej materii, nie mówiąc już o dobrze zorganizowanej kurii. Ich dekrety są anulowane w następstwie rekursów, o dziwo dobrze zredagowanych przy pomocy kanonistów, często przynależących do innego Kościoła lokalnego. Zdaniem kard. Diasa, Kościoły partykularne tej samej prowincji kościelnej, czy przynależące do tej samej konferencji, powinny zjednoczyć siły, tworząc grupy dobrze przygotowanych kanonistów, którzy służyliby swoją wiedzą i doświadczeniem pasterzom kościołów lokalnych. Zdarza się bowiem, że w niektórych przypadkach wobec błędu popełnionego w procedurze, triumfuje ten, kto popełnił ewidentnie skandaliczne przestępstwo, znieważając tym samym wspólnotę lokalną, nie tylko przez sam fakt jego popełnienia, ale także przez fakt wniesienia rekursu. Natomiast w kwestii przystawiania prawa do zwyczajów kulturowych poszczególnych wspólnot, należy wziąć po uwagę w niektórych sytuacjach zjawisko różnorodności kultur w obrębie jednego kościoła lokalnego, prowincji i narodu (np. w Indiach).

W sesji popołudniowej pierwszego dnia konferencji organizatorzy przewidzieli trzy referaty: kard. G. B. Re, prefekta Kongregacji ds. Biskupów, kard. J. Cordesa, przewodniczącego Papieskiej Rady „Cor Unum” oraz kard. Z. Grocholewskiego, prefekta Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego.

Kard. Giovanni Battista Re w referacie *Legge universale e produzione normativa a livello di Chiesa particolare, di Conferenze episcopali e di Concili particolari* przed-

stawił podmioty, które na poziomie Kościoła partykularnego, są upoważnione przez sam Kodeks do wydawania norm prawnych. We wstępnej części wystąpienia zwrócił uwagę na fakt, że Kodeksu nie należy rozumieć tylko jedynie jako dzieła najwyższego ustawodawcy Kościoła, ale również jako owoc kolegialnej współpracy biskupów Kościołów lokalnych, którzy od samego początku, odpowiadając na wezwanie papieża, współpracowali z papieską komisją, najpierw przedstawiając swoje propozycje do rewizji Kodeksu, a w dalszej kolejności ustosunkowując się do przygotowanych schematów.

Przechodząc do zasadniczego tematu referatu prelegent podkreślił, że Kodeks nie tylko wyposażył biskupów we władze rządzenia nad powierzonymi Kościołami lokalnymi w pełnym poszanowaniu dyscypliny Kościoła powszechnego, ale obarczył ich obowiązkiem przeprowadzenia rewizji prawa partykularnego, polegającej na dostosowaniu go do wymogów nowej kodyfikacji. Są oni ustawodawcami prawa partykularnego dla własnej diecezji oraz w sposób kolegialny, wraz z innymi biskupami członkami tej samej konferencji episkopatu, uczestniczą w procesie tworzenia i stanowienia tego prawa dla określonego terytorium. W pierwszej kolejności biskupi diecezjalni jako ustawodawcy byli zobowiązani do rewizji norm dotyczących wewnętrznej organizacji Kościoła lokalnego pod kątem postanowień Soboru Watykańskiego II i kanonów promulgowanego Kodeksu. To przystawanie norm do nowej rzeczywistości eklesjalnej, w jakiej znalazły się Kościoły lokalne, dotyczyło m.in. reorganizacji kurii diecezjalnej, nowych kompetencji i zadań rad diecezjalnych, funkcjonowania parafii, udziału świeckich w misji Kościoła. Prawodawca kodeksowy – jak zaznaczył prelegent – reguluje powyższe zagadnienia w sposób ogólny, zostawiając biskupom diecezjalnym ich dopracowanie szczegółowe, m.in. poprzez nadanie własnych statutów niektórym organom kurii diecezjalnej. Nowe spojrzenie Soboru Watykańskiego II oraz prawodawstwa posoborowego, w tym także i Kodeksu, na funkcjonowanie kolegium konsultorów i rady kapłańskiej przyczyniło się do odnowienia więzi między biskupem oraz prezbiterium diecezjalnym. Prawodawca kodeksowy nadaje szczególne uprawnienia radzie kapłańskiej, będącej jakby senatem biskupa i reprezentującej prezbiterium diecezji. Jej zadaniem jest wspieranie biskupa diecezjalnego w rządzeniu Kościołem partykularnym, zgodnie z przepisami prawa, w celu pomnażania dobra pasterskiego powierzonego Ludu Bożego. Prelegent pokreślił, że rada kapłańska nie jest żadną organizacją kapłańską, działającą tylko dla kapłanów, ale jest instytucją złożoną wyłącznie z prezbiterów, posiadającą jedynie głos doradczy, której opinii zobowiązany jest wysłuchać biskup przy podejmowaniu decyzji w ważnych sprawach dotyczących życia religijno-moralnego, administracji i pasterskiego kierowania diecezją. Kodeks określa ramowo jej strukturę, zobowiązuje biskupa diecezjalnego do jej utworzenia i zatwierdzenia jej statutów, które winny zawierać szczegółowe

kwesie jej działania w ramach prawa powszechnego dostosowanego do warunków Kościoła partykularnego.

W dalszej części referatu prefekt Kongregacji ds. Biskupów przedstawił instytucję synodu diecezjalnego, korzeniami sięgającą starożytności chrześcijańskiej. Sobór Watykański II wyraził życzenie, aby ta instytucja szczególnej pomocy biskupowi diecezjalnemu, odżyła z nową mocą, skuteczniej przyczyniała się do wzrostu wiary, odnowy moralności i zachowania dyscypliny w różnych Kościołach. Synod diecezjalny jest organem kolegialnym. Tworzą go duchowni, członkowie instytutów życia konsekrowanego oraz katolicy świeccy. Jest to przede wszystkim – jak zauważył Kardynał – czas kolegialnej refleksji Kościoła partykularnego nad samym sobą i własną misją. Członkowie synodu, przez kolegialny współdziałanie w zarządzaniu diecezją, mają pomóc biskupowi wszechstronnie rozpoznać problemy diecezji i proponować możliwie najlepsze rozwiązania tych problemów. Jest miejscem poszukiwania nowych sposobów obecności Kościoła w społeczeństwie i nowych form pracy duszpasterskiej. Zgromadzenie synodalne przygotowuje – do oceny, wyboru i zatwierdzenia przez biskupa diecezji – propozycję statutów, norm i wskazań. Jednak, zgodnie z hierarchiczną strukturą Kościoła, „jedynym ustawodawcą na synodzie diecezjalnym jest biskup diecezjalny, a inni członkowie Synodu posiadają tylko głos doradczy” (kan. 466). Dla niektórych biskupów – stwierdził Kardynał Re – synod był i jest narzędziem przyswojenia przez Kościoły lokalne dyrektyw soborowych i posoborowych oraz aktualnego nauczania Kościoła powszechnego i jego norm. Wspomniał też w referacie o Duszpasterskim Synodzie Archidiecezji Krakowskiej, zwołanym przez ówczesnego metropolitę Kardynała Karola Wojtyłę. Synod ten jako pierwszy w Kościele nazywał się „duszpasterski” i posiadał nie tylko charakter prawny, ale przede wszystkim ewangelizacyjny. Angażował on nie tylko duchowieństwo, ale wiernych świeckich, dorosłych i młodzież, którzy – poprzez uczestnictwo w parafialnych zespołach synodalnych – dawali świadectwo współodpowiedzialności za Kościół. Taki sam charakter miał synod dla diecezji rzymskiej, celebrowany w latach 1986-1993 za pontyfikatu Jana Pawła II.

Na przestrzeni ostatniego czterdziestolecia wiele diecezji, odpowiadając na wskazania Soboru Watykańskiego II, celebrowało swoje synody, niektóre z nich nawet dwukrotnie. Ich celebracja – jak zaznaczył Kardynał Re – spotkała się z pozytywną oceną ze strony Kongregacji ds. Biskupów. Zauważono, że dla wielu diecezji synod był momentem odnowienia komunii eklezjalnej, jednoczącym całą wspólnotę diecezjalną wokół własnego pasterza i wspierającym go w sprawowaniu misji kapłańskiej, nauczycielskiej i pasterskiej. Z duszpasterskiego punktu widzenia przynosiły wiele korzyści, natomiast legislacyjnie – jak podkreślił Prelegent – przeważnie były zubożałe, ograniczając się przede wszystkim tylko do przedstawienia biskupowi kanonów pastoralnych czy wskazówek

generalnych. Odbyło się niewiele synodów diecezjalnych, które tworzyły ustawy partykularne. Tę zdolność należałoby im przywrócić. Kongregacja ds. Biskupów, widząc wielką rolę, jaką spełnia ta instytucja w życiu poszczególnych Kościołów lokalnych, wspólnie z Kongregacją Ewangelizacji Narodów opracowała i opublikowała w 1997 roku Instrukcję dotyczącą organizacji synodów diecezjalnych, w myśl kanonów aktualnego Kodeksu.

Obok synodów diecezjalnych Kodeks przewiduje zwoływanie synodów partykularnych. Są one najstarszą formą kolegiального działania biskupów większej liczby Kościołów partykularnych. Ustawodawca kodeksowy rozróżnia dwa rodzaje synodu partykularnego: plenarne, rozumiane jako zgromadzenie biskupów wchodzących w skład tej samej konferencji biskupów oraz prowincjalne, będące zgromadzeniem biskupów tej samej prowincji kościelnej. Są one wyposażone we władzę rządzenia, także w ustawodawczą. W przeciwieństwie do poprzedniego Kodeksu, który rezerwował biskupom prawo uczestnictwa w synodzie partykularnym – z głosem wiążącym – oraz przebiterom – z głosem doradczym – aktualny Kodeks, nawiązując do tradycji pierwszych wieków chrześcijaństwa, rozszerza uczestnictwo także na osoby świeckie, przyznając im oczywiście tylko głos doradczy. Prelegent poinformował, że w ostatnim dziesięcioleciu odbyło się jedenaście synodów plenarnych i tylko dwa prowincjalne. Zauważył też, że wymagane w kan. 446 *recognitio* ze strony Stolicy Apostolskiej, dotyczące akt synodu, nie czyni ich dokumentami papieskimi, jak niekiedy jest to błędnie interpretowane. Są to dokumenty własne synodu, który określa sposób ich promulgacji oraz termin ich wejścia w życie, natomiast *recognitio* należy uważać jako znak komunii między Najwyższym Pasterzem Kościoła powszechnego a Kościołami partykularnymi, zgrupowanymi na synodzie oraz jako akt potwierdzenia ich zgodności z prawem powszechnym.

Konferencja biskupów to kolejny ustawodawca prawa partykularnego, z której historią zapoznali się uczestnicy konferencji. Zrodziła się ona w XVIII wieku w Europie, w wyniku nieformalnych spotkań biskupów, na których rozpatrywano bieżące problemy duszpasterskie Kościołów lokalnych i ustalano nawet niezobowiązujące propozycje ich rozwiązań. W 1889 roku ówczesna Kongregacja Biskupów i Zakonników określiła te spotkania jako konferencje biskupów. Instytucja ta z biegiem czasu zyskiwała coraz mocniejszą aprobatę Stolicy Apostolskiej, co znajdowało odzwierciedlenie w różnych jej dokumentach. W szczególnych sposób została dowartościowana przez Sobór Watykański II, w Dekrecie *Christus Dominus* oraz w ustawodawstwie posoborowym. Na przykład w *Ecclesiae Sanctae* Pawła VI, które to *motu proprio* zobowiązało biskupów do ustanowienia tej instytucji, tam gdzie jeszcze nie powstała oraz określiło jej zadania. Struktura konferencji i jej kompetencje zostały dopracowane w Kodeksie Jana Pawła II oraz w *motu proprio Apostolos suos*. Kodeks, w kan. 445, określa w sposób precyzyjny naturę le-

gislacyjną konferencji biskupów. Kardynał Re poinformował również, że do chwili obecnej Stolica Apostolska erygowała 113 konferencji biskupów w różnych częściach świata.

W końcowej części wystąpienia prefekt Kongregacji ds. Biskupów przedstawił perspektywy rozwoju prawa partykularnego, a mianowicie:

1. ustawodawstwo konferencji episkopatu może w znaczący sposób przyczynić się do rozwinięcia nowych form współpracy między Kościołami lokalnymi takimi, jak pomoc personalna i dzielenie się dobrami materialnymi;

2. prawo partykularne ma możliwość lepszego zdefiniowania udziału świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, biorąc pod uwagę różnicę ontologiczną między powszechnym kapłaństwem wszystkich wiernych a kapłaństwem ministerialnym;

3. w stanowieniu prawa partykularnego należy uwzględnić zjawisko rozwijającego się pluralizmu prawnego, co widać na przykładzie Europy, w której – przy zachowaniu legislacji poszczególnych państw – kształtuje się ustawodawstwo wspólnoty europejskiej. Prawo kościelne będzie w niektórych sytuacjach wezwane, aby zmierzyć się z tym pluralizmem, nie tylko uwzględniając konteksty kulturowe i terytorialne, w których żyją narody, ale przede wszystkim stając w obronie godności osoby ludzkiej i jej podstawowych praw;

4. zmiany zachodzące w społeczeństwie oraz pojawiające się nowe formy pracy duszpasterskiej wymagają od ustawodawcy rewizji prawa partykularnego. Niektóre normy prawa partykularnego z tego powodu są już nieaktualne i wymagają uaktualnienia;

5. w niektórych przypadkach samo ustawodawstwo cywilne przymuszać będzie stanowienie kościelnego prawa partykularnego, czasem w kwestiach bardzo delikatnych. Niektóre konferencje, zmuszone ustawodawstwem państwowym, wydały dekryty generalne, regulujące ewentualny dostęp władzy świeckiej, szczególnie sądów, do archiwów kościelnych oraz normy dotyczące przetwarzania danych personalnych, będących w posiadaniu Kościoła, w celu zagwarantowania praw przewidzianych w kan. 220.

Drugi referat sesji popołudniowej, zatytułowany *Spontaneità della Carità: esigenze e limiti delle strutture normative*, wygłosił kard. Joseph Cordes, przewodniczący Papieskiej Rady „Cor Unum”. Jego wystąpienie dotyczyło działalności charytatywnej Kościoła oraz odpowiedzialności biskupa diecezjalnego za tę formę apostołatu, wyrażoną w kan. 394 KPK oraz w kan. 203 KKKW. Swoją wykład rozpoczął od sprostowania Benedykta XVI, który w Encyklice *Deus caritas est* napisał w numerze 32, że „Kodeks Prawa Kanonicznego, w kanonach dotyczących posługi biskupiej, nie traktuje wyraźnie o *caritas* jako specyficznym zakresie działalności biskupiej, ale mówi ogólnie o zadaniu biskupa, którym jest koordynacja różnych dzieł apostołstwa z poszanowaniem ich własnego charakteru”. Zdaniem przewodniczącego

Papieskiej Rady „Cor Unum” słowa te są wyzwaniem, aby bardziej wyjaśnić kwestię obowiązku *caritas*, jako istotnego zadania Kościoła i biskupa w jego diecezji, m.in. przez uzupełnienie norm prawnych.

Kard. Cordes w pierwszej części referatu przedstawił krótką historię oraz podstawy teologiczne posługi charytatywnej Kościoła. Sam Jezus Chrystus spotykał się z ludźmi odrzuconymi przez społeczeństwo i uważanymi za „gorszych”: z ubogimi, trędowatymi, niepełnosprawnymi, celnikami, jawnogrzesznicami, obcokrajowcami, opętanymi przez złe duchy. Obok posługi Słowa i Sakramentów działalność charytatywna była obecna jako jeden z istotnych przejawów życia i działalności wspólnoty Kościoła, który już od pierwszych dni swego istnienia za swoją domenę uważał świadczenie miłości wobec człowieka potrzebującego. Wskazują na to Dzieje Apostolskie, postanowienia różnych synodów, nauka ojców Kościoła i teksty pisarzy starochrześcijańskich. Ci ostatni opisują m.in. zdumienie wśród pogan, jakie wywoływała troska Kościoła o potrzebujących, nie tylko chrześcijan, ale i niechrześcijan. W ramach struktur Kościoła pojawiły się tzw. diakonie, zajmujące się zorganizowaną działalnością charytatywną, które cieszyły się przychylnością władzy świeckiej. Kościół w każdej epoce historycznej starał się być wierny ewangelicznemu prawu miłości względem każdego człowieka – zwłaszcza potrzebującego – dostosowując swą posługę charytatywną do znaków czasów. Prelegent podkreślił, że od samego początku istnienia Kościoła, biskupi jako następcy Apostołów, byli i są głównymi odpowiedzialnymi za realizację programu wskazanego w Dziejach Apostolskich. Świadczy o tym m.in. liturgia święceń biskupich, w której właściwy akt konsekracji jest poprzedzony kilkoma pytaniami do kandydata, będącymi jednocześnie przypomnieniem istotnych obowiązków pasterskiej posługi biskupiej. Jedno z nich dotyczy posługi charytatywnej: czy będzie gościnnie i miłosierny dla biednych i wszystkich potrzebujących pocieszenia i pomocy. Odpowiedzialność biskupów za organizację i koordynację akcji charytatywnych w Kościołach lokalnych, podkreślało też wiele dokumentów kościelnych, także Soboru Watykańskiego II. Jednak, jak zauważył kard. Cordes, nie było w nich norm, które w sposób jasny precyzowałyby obowiązki pasterzy, dotyczące działalności charytatywnej. Aktualnie tę lukę stara się wypełnić pierwsza Encyklika Benedykta XVI *Deus caritas est*. Przewodniczący Papieskiej Rady „Cor Unum” podjął próbę sprecyzowania odpowiedzialności pasterzy oraz nakreślenia profilu działalności charytatywnej Kościoła, w świetle powyższej Encykliki. Należy traktować ją jako „magna charta”, która wytycza właściwy kierunek realizacji tej specyficznej posługi Kościoła. Przybliżył także uczestnikom konferencji dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów *Apostolorum successores*, opublikowane w 2004 przez Kongregację ds. Biskupów. W jego siódmym rozdziale poświęconym *munus regendi* sprecyzowano niektóre wskazówki dotyczące wykonywania posługi charytatywnej.

W drugiej części referatu kard. Joseph Cordes zwrócił uwagę na poszczególne zagadnienia, które, jego zdaniem, wymagają przemyślanej refleksji w celu kanonicznego dopracowania obowiązków biskupów w zakresie działalności charytatywnej Kościoła. Należałoby więc:

1. wyposażyć odpowiednie władze kościelne w adekwatne kompetencje, aby działalność charytatywna stała się bardziej operatywna;

2. ująć bardziej klarownie prawa biskupa jako koordynatora wszelkich inicjatyw charytatywnych, tych realizowanych przez pojedynczych wiernych świeckich, jak przez inne zorganizowane struktury kościelne. Na nim spoczywa obowiązek czuwania, aby działalność charytatywna odpowiadała duchowi chrześcijańskiemu i była miejscem jego świadectwa;

3. uściślić obowiązek powołania *Caritasu* diecezji i parafii oraz nadania im odpowiednich statutów;

4. doprecyzować relacje ze światem wolontariatu, który ma znaczący wkład w prowadzeniu i rozwoju działalności charytatywnej Kościoła. Należy wziąć pod uwagę nie tylko promocję wolontariatu, ale zastanowić się, w jaki sposób zapewnić mu opiekę duchową i pedagogiczną;

5. w statutach „katolickich” organizacji charytatywnych, które przedstawiane są władzy świeckiej w celu rejestracji i uznania ich jako podmiotów prawa cywilnego, odpowiednio zabezpieczyć prawa weryfikowania ich działalności, zgodnie z misją Kościoła oraz ewentualnego cofnięcia im nominacji jako katolickich organizacji, w przypadku stwierdzenia ich działalności jako sprzecznej z posłannictwem Kościoła;

6. odpowiednimi przepisami zabezpieczyć przejrzystość finansowania inicjatyw charytatywnych oraz obowiązek właściwego ich rozliczenia. Należy, w tym względzie na każdym szczeblu władzy kościelnej (kuria diecezjalna, konferencja biskupów, kuria rzymska), mieć do dyspozycji odpowiednio przygotowanych ekspertów finansowych, także księgowych, którzy służyliby pomocą w przygotowaniu rzetelnych sprawozdań finansowych, w celu zatwierdzenia ich przez kompetentną władzę kościelną;

7. odpowiednio uregulować prawnie wszelkie inicjatywy, które mają nieść pomoc materialną innym Kościołom lokalnym oraz określić obowiązki biskupa w tym zakresie.

Zasygnalizowane aspekty działalności charytatywnej Kościoła, wymagają, zdaniem przewodniczącego Papieskiej Rady „Cor Unum”, prawnego uregulowania w prawodawstwie kościelnym.

Trzeci referat sesji popołudniowej pierwszego dnia konferencji wygłosił kard. Zenon Grocholewski, prefekt Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego. Jego referat *La formazione dei ministri sacri: l'insegnamento del Diritto Canonico* był

częściowo rozwinięciem zagadnienia zasygnalizowanego we wcześniejszych referatach prefektów Kongregacji Ewangelizacji Narodów i Kongregacji ds. Biskupów, a mianowicie zagwarantowania odpowiedniej formacji kanonistycznej przyszłym kanonistom, a szczególnie kandydatom do święceń. Prelegent przedstawił ewolucję norm prawnych, dotyczących nauczania prawa kanonicznego w wyższych seminariach duchownych i na wydziałach czy w instytutach prawa kanonicznego, począwszy od Kodeksu z 1917 roku, aż do aktualnie obowiązujących regulacji prawnych. Kodeks Pio-Benedyktyński przewidywał nauczanie prawa kanonicznego podczas trwania czteroletnich studiów teologicznych w seminariach i zalecał biskupom, aby umożliwiali duchownym robienie specjalizacji z kanonistyki. Praktyczne uregulowanie powyższych dyspozycji kodeksowych znajdujemy w Konstytucji apostolskiej Piusa XI *Deus scientiarum Dominus* z 1931 roku oraz w normach praktycznych [Ordinationes] Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów, dołączonych do Konstytucji. Dokumenty te zapoczątkowały reformę studiów dyscyplin kościelnych, w tym także i prawa kanonicznego i zobowiązywały wszystkie wydziały kościelne do przedstawienia w celu zatwierdzenia Stolicy Apostolskiej ich statutów do końca czerwca 1932 roku. Prelegent szczegółowo przybliżył założenia reformy studiów kanonistycznych, które określały m.in. metodologię nauczania, okres studiów, warunki przyjmowania duchownych oraz osób świeckich, zestawienie przedmiotów w czasie trwania studiów kanonistycznych. Mimo tej reformy zaobserwowano w Kościele brak zainteresowania tą dyscypliną nauki, mające podłoże m.in. w samej strukturze Kodeksu z 1917, wzorowanej na metodologii kodeksów państwowych. Nauczanie prawa kanonicznego oparte było przede wszystkim na metodzie pozytywistycznej, natomiast w wyjaśnieniach nie brano pod uwagę fundamentu teologicznego, kościelnego i sakramentalnego norm kanonistycznych. Ten stan trwał także po Soborze Watykańskim II, mimo zaliczenia prawa kanonicznego przez sam Sobór do nauk teologicznych i przypomnienia w dekrete *Optatam totius*, aby w nauczaniu tej dyscypliny uwzględnić tajemnicę Kościoła w ujęciu Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*. To kryterium bardziej rozwinięto w późniejszym *Ratio Fundamentalis institutionis sacerdotalis*, wydanym 6 stycznia 1970 roku. Niemniej jednak po Soborze Watykańskim II pojawiły się nowe trudności, które przyczyniły się do dalszego braku popularności studiów kanonistycznych, także wśród studentów przygotowujących się do kapłaństwa. Były one spowodowane zdezawuowaniem norm ciągle obowiązującego Kodeksu z 1917 i widocznym brakiem nowego Kodeksu oraz niekompletną, a czasem błędną, interpretacją eklezjologii ostatniego Soboru. Na te przyczyny zwróciła uwagę *Sacra Congregatio pro institutione Catholica* w liście okólnym z 2 kwietnia 1975 roku. Dokument ten dotyczył formacji kanonicznej kandydatów do kapłaństwa, ale – jak zauważył

prelegent – w wielu dyspozycjach także miał zastosowanie do nauczania prawa na wydziałach prawa kanonicznego. Przedstawiając go uczestnikom konferencji, zwrócił też uwagę na jego dziesięć wskazań praktycznych, które nie tylko ustały nauczanie prawa kanonicznego w świetle nauki Soboru Watykańskiego II, ale także miały podnieść rangę studiów kanonistycznych. Po promulgacji Kodeksu stały się one jeszcze bardziej zrozumiałe i zachowały swą aktualność.

Po promulgacji przez Jana Pawła II nowego Kodeksu, następuje wzrost zainteresowania studiami prawa kanonicznego. Obserwuje się wzrost liczby studentów na wydziałach prawa kanonicznego, coraz częściej organizowane są kongresy, sympozja naukowe i kursy specjalistyczne, dotyczące różnorodnych zagadnień prawa kanonicznego. To zainteresowanie – zdaniem prelegenta – widać na przykładzie rozwoju wydziałów prawa kanonicznego, których w momencie promulgacji Kodeksu było 20, a po jego wejściu w życie w różnych częściach świata powstało 18 nowych wydziałów czy instytutów. Wszystkie te fakty ukazują jak pozytywnie wpłynął nowy Kodeks na promocję studiów tej dziedziny nauki. Podejmując trud przeniesienia soborowej doktryny eklezjologicznej na język kanonistyki, wskazał na nową metodologię jej studiów, nie zmieniając jednak struktury nauczania i wymogów otrzymania stopni akademickich. Konstytucja apostolska *Sapientia Christiana*, opublikowana w 1979 roku, w praktyce potwierdziła *curriculum* studiów w zakresie prawa kanonicznego z Konstytucji *Deus scientiarum Dominus*, wydanej w 1931 roku. Niemniej jednak – jak zauważył Kardynał Grocholewski – mimo tych pozytywnych faktów, poziom wykształcenia specjalistów w zakresie prawa kanonicznego uległ wyraźnemu pogorszeniu. Stało się tak, ponieważ:

1. w przeszłości studentami specjalizującymi się w kanonistyce byli przeważnie duchowni, którzy już w czasie studiów seminaryjnych zdobyli wystarczające przygotowanie prawne, natomiast po Soborze Watykańskim II pojawiła się praktyka – która niestety w niektórych Kościołach lokalnych trwa do dziś – zredukowania nauczania prawa kanonicznego w seminariach do minimum;

2. studujący prawo przed Soborem Watykańskim II posługiwali się wystarczająco językiem łacińskim, którego znajomość była bezwzględnie konieczna do zrozumienia norm prawnych, wydawanych wyłącznie w powyższym języku. Natomiast w okresie posoborowym na studia przyjmowano studentów z niezadowalającą znajomością tegoż języka;

3. studenci prawa, będąc duchownymi, zdobyli odpowiednie przygotowanie teologiczne, natomiast po promulgacji nowego Kodeksu, kanonistyka jako kierunek studiów, stała się również popularna wśród osób świeckich, często bez żadnego przygotowania teologicznego;

4. również osobom, które ukończyły studia z prawa cywilnego, tu i ówdzie pozwalano w dość krótkim okresie (niekiedy przez rok) ukończyć studia kanoni-

styczne, nie uwzględniając zasadniczej różnicy między tymi dwoma porządkami prawnymi.

Kongregacja ds. Wychowania Katolickiego, mając na uwadze powyższe trudności, wydała 2 września 2002 dekret, zatwierdzony przez papieża w formie specjalnej *contrariis quibuslibet non obstantibus*. Dokument ten zmieniający dotychczasowe zasady studiów prawa kanonicznego na wydziałach czy w instytutach tej dyscypliny nauki, został przez prelegenta przybliżony w detalach. W prezentacji zwrócił on uwagę na zmianę aktualnie obowiązujących przepisów Konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana* (art. 76) oraz dołączone do nich *Ordinationes* (art. 56 i 57). Dotyczyły one m.in. ustanowienia trzech cykli studiów z zakresu prawa kanonicznego, czasu ich trwania, warunków przyjęć na studia, materii nauczania w każdym cyklu, obowiązkowych wykładów z dyscyplin teologicznych oraz języka łacińskiego (w przypadku braku jego znajomości).

Reforma ta, jak zaznaczył prefekt Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego, nie dotyczyła studiów prawa kanonicznego w wyższych seminariach duchownych, gdyż Kongregacji zależało przede wszystkim na solidnym i gruntownym przygotowaniu kadry naukowej tej dyscypliny, a także kompetentnych ekspertów prawa kanonicznego, którzy służyliby pomocą biskupowi w rządzeniu Kościołem partykularnym. Nie znaczy to, że Kongregacja zrezygnowała z ewentualnego zreformowania metody nauczania prawa kanonicznego w wyższych seminariach duchownych. Wspomniany list okólny Kongregacji z 2 kwietnia 1975 roku nadal obowiązuje, choć niektóre jego dyrektywy wymagają uaktualnień. Nowe przepisy dotyczące tej materii mogą – jak zaznaczył prelegent – znaleźć się w przygotowywanym nowym wydaniu *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, nad którym od pewnego czasu pracuje Kongregacja.

Po trzecim referacie odbyła się przewidziana w programie dyskusja, w której prelegenci sesji popołudniowej – Kardynałowie Giovanni Battista Re, Joseph Cordes i Zenon Grocholewski – odpowiadali na pytania. Złożyli wyjaśnienia związane z przedmiotem ich referatów, które dotyczyły m.in. przywrócenia synodowi diecezjalnemu udziału w ustawodawstwie prawa partykularnego, *recognitio* Stolicy Apostolskiej w stosunku do niektórych ustaw partykularnych konferencji biskupów, nowego opracowania *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* oraz określenia przez kościelne organizacje charytatywne własnej tożsamości, wobec powstających w szybkim tempie innych organizacji filantropijnych, nie posiadających żadnych związków z misją Kościoła.

Drugi dzień konferencji otworzył referat zatytułowany – *Vita consacrata e struttura normativa. Esperienza e prospettive del rapporto tra norma generale e Statuti propri* – który wygłosił kard. Franc Rodé, prefekt Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Prelegent zarysował ogólną

charakterystykę nowego prawa zakonnego, ukształtowanego przez teologię Soboru Watykańskiego II. Jak zaznaczył, mino że normy prawne nowego Kodeksu, dotyczące instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego, mają charakter ogólny, to gwarantują tymże instytutom możliwość pełnej identyfikacji ich misji w Kościele oraz samodzielnego rozwoju i działania, zgodnie z chryzmatem nakreślonym przez założyciela, stosownie do współczesnych warunków. Powszechne prawo zakonne, w kan. 586, przyznaje każdemu instytutowi słuszną autonomię, której celem jest zachowanie dziedzictwa każdego instytutu, o czym mowa w kan. 578. Prawodawca zleca poszczególnym instytutom unormowanie wielu kwestii szczegółowych w ich prawie własnym, zwłaszcza w zakresie zarządzania, dyscypliny i apostolatu. Zasada pomocniczości, będąca cechą charakterystyczną nowego prawa powszechnego, stwarza instytutom możliwość samookreślenia ich własnego sposobu życia i działania w oparciu o własny charyzmat. Prawo własne, dzięki przyznanej szerokiej autonomii, ma również możliwość określenia struktury wewnętrznej instytutu. Właściwy zakres tej autonomii określa prawo powszechne oraz Konstytucje każdego instytutu. Nie jest to jednak – jak zauważył prelegent – autonomia absolutna, gdyż osoby konsekrowane są zobowiązane do przestrzegania przede wszystkim powszechnego prawa kościelnego. Również prawo własne nie może ustanawiać norm przeciwnych prawu powszechnemu, za wyjątkiem konkretnych przypadków, w których Stolica Apostolska wyraźnie takie prawo zatwierdziła, albo umożliwiła jego stosowanie przez przywilej lub dispensę. Podstawowym zbiorem prawa własnego każdego instytutu jest kodeks fundamentalny, powszechnie nazywany konstytucjami, którego celem, określonym w kanonie 587, jest zabezpieczenie charyzmatu, sprecyzowanego przez założyciela oraz określenie natury instytutu. Powinien też zawierać, m.in., zasadnicze normy dotyczące zarządzania i dyscypliny, materii i przedmiotu ślubów zakonnych, włączenia oraz formacji członków. Ponadto, jak zauważył prelegent, w wielu miejscach normy prawa powszechnego żądają właśnie od konstytucji szczegółowego unormowania niektórych zagadnień, w celu dostosowania ich do realiów instytutu. Ustawodawca prawa powszechnego przewidział również możliwość posiadania, poza konstytucjami, innych zbiorów prawa własnego (jak na przykład statuty, dyrektoria, regulaminy), których denominacja leży w kompetencji poszczególnych instytutów. W przeciwieństwie do konstytucji, nie wymagają one aprobaty Stolicy Apostolskiej, bądź biskupa diecezjalnego w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym. Ponadto – jak podkreślił Kardynał Rodé – konstytucje charakteryzują się pewną stabilnością, gdyż bardzo rzadko są modyfikowane i to z bardzo ważnych przyczyn. Pozostałe normy własne cechuje natomiast większa elastyczność, z uwagi na dostosowanie ich do bieżących warunków i potrzeb instytutu i jego różnych części. Zgodnie z zaleceniami Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego

z 2 lutego 1984 roku, instytuty zakonne dokonały przystosowania prawa własnego, w tym także i konstytucji, do wymogów nowego Kodeksu. Kongregacja ta dokonała aprobaty przeszło 1700 konstytucji, oprócz innych statutów monasterów czy stowarzyszeń wiernych. Dokumentów przedstawionych do zatwierdzenia było blisko 2260. Według oceny Kongregacji były to przeważnie solidnie przygotowane pod względem prawnym konstytucje i odpowiadające wymogom obowiązującego Kodeksu, ale zdarzały się też takie, które przytaczały wyłącznie teksty poszczególnych kanonów, albo nie zawierały żadnych uregulowań prawnych, pozostając tekstami lektury duchowej.

Aprobata modyfikacji czy zatwierdzanie nowych konstytucji instytutów na prawie papieskim – jak wykazał prelegent – nie jest jedyną kompetencją Kongregacji ds. Instytutów Życia Konsekwowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Jej pozostałe zadania, określone w Konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, również zostały przybliżone w referacie. W zakresie władzy legislacyjnej Kongregacja ma możliwość, m.in., wydawania generalnych dekretów wykonawczych; zatwierdzenia lub odwołania zwyczajów; interpretowania autentycznego prawa własnego poszczególnych instytutów; udzielania dyspens od tegoż prawa; przyznawania przywilejów oraz stosowania określonej praktyki w uzupełnianiu norm na skutek powstałej luki prawnej. W zakresie władzy wykonawczej i administracyjnej – dotyczącej relacji między prawem powszechnym a prawem własnym – ma, m.in., kompetencje wydawania dekretów dla poszczególnych instytutów czy pojedynczych zakonników, deklaracji, instrukcji, listów, nakazów, reskryptów, odpowiedzi na prezentowane wątpliwości czy problemy. Posiada również szerokie uprawnienia w zakresie władzy sadowniczej. Ponadto Kongregacja troszczy się, aby członkowie instytutów prowadzili swe życie według rad ewangelicznych. Do niej należy prawo erygowania instytutów zakonnych i świeckich oraz stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim, znoszenia ich, tworzenia unii i federacji oraz udzielania biskupom *nihil obstat* w erygowaniu instytutu na prawie diecezjalnym. Jej kompetencje podlegają także formy życia dziewiczego i pustelniczego, trzecie zakony oraz inne formy życia konsekrowanego.

W podsumowaniu prelegent podkreślił, że Kongregacja w swej praktyce nie napotkała na większe problemy w relacji między zakonnym prawem powszechnym a prawem własnym poszczególnych instytutów. Proces unormowania tej relacji w prawie poszczególnych instytutów przebiegał bez większych zakłóceń. Zdarzały się jednak nieporozumienia, mające podłoże w niewłaściwym zrozumieniu zasady pomocniczości występującej w Kodeksie przez ordynariuszy miejsca, wikariuszy biskupich do spraw zakonnych, przełożonych, a czasami również i ze strony samych kanonistów. W niektórych przypadkach, przy udzieleniu *nulla osta*, koniecznego do erygowania instytutu przez biskupa diecezjalnego, Kon-

gregacja zaobserwowała pewne uchybienia ordynariuszy w analizie konstytucji przed ich zatwierdzeniem. Nie zwrócono uwagi na nieprecyzyjne sformułowania, czy na fakt absencji fundamentalnych norm dotyczących, m.in., zarządzania, apostołatu, a także dyscypliny zakonnej. Kongregacja miała też trudności w zakwalifikowaniu prezentowanych statutów do którekolwiek istniejącej formy życia konsekrowanego. Niektóre stowarzyszenia wiernych, chcąc być erygowane jako nowe formy życia konsekrowanego, przedstawiają do akceptacji statuty zawierające elementy już istniejących form życia konsekrowanego. Prelegent zwrócił też uwagę na właściwe interpretowanie kan. 605, którego nie należy utożsamiać z prawem erygowania nowych instytutów czy zatwierdzania ich na prawie diecezjalnym lub papieskim, lecz z zatwierdzaniem nowej formy życia konsekrowanego, odmiennej od przyjętych już przez prawodawcę. Według praktyki, Kongregacja ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego wymaga od wspólnot, które chcą być zatwierdzone jako nowe formy, zachowania w prezentowanych statutach elementów fundamentalnych wspólnych wszystkim instytutom życia konsekrowanego, przewidzianych przez kan. 573 oraz określenia własnej tożsamości, różnej od już istniejących form życia konsekrowanego. Prelegent poinformował, że po wejściu w życie aktualnego Kodeksu, Stolica Apostolska już zatwierdziła sześć nowym form na prawie papieskim, do których należy dołączyć wspólnoty erygowane *ad experimentum et ad nutum Sanctae Sedes*, jako nowe formy na prawie diecezjalnym.

Podsumowując zagadnienie relacji między prawem powszechnym a prawem partykularnym prelegent podkreślił, że kanoniczna zasada pomocniczości prawa powszechnego jest harmonijnie aplikowana w zakresie funkcjonowania instytutów życia konsekrowanego. Nie brakuje w tych relacjach również problemów, które wymagają dojrzałej analizy i konkretnych rozwiązań.

Kolejny referat, zatytułowany *Rigidità ed elasticità delle strutture normative nel dialogo ecumenico*, wygłosił kard. Peter Erdö, arcybiskup Budapesztu i przewodniczący Rady Konferencji Biskupów Europy. Przedmiotem jego wykładu były relacje, występujące między promulgowanym 25 lat temu Kodeksem a systemami prawnymi katolickich Kościołów wschodnich, sprzyjające prowadzeniu dialogu z innymi wspólnotami chrześcijańskimi, które nie znajdują się obecnie w pełnej komunii z następcą św. Piotra. W Kodeksie można znaleźć wiele norm mających bezpośredni czy pośredni związek z prawem katolickich Kościołów wschodnich, a także dotyczących relacji z prawodawstwem innych wspólnot niekatolickich. Przedmiot tych relacji nie dotyczy tylko kwestii prawa kanonicznego konstytucyjnego i relacji między Kościołem katolickim a poszczególnymi Kościołami czy wspólnotami akatolickimi, ale przede wszystkim podstawowej zasady *salus animarum suprema lex*.

Prelegent zwrócił uwagę uczestników konferencji na powszechną tezę, że w niektórych kwestiach nie można właściwie odczytać związku między prawodawstwem katolickiego Kościoła łacińskiego a normami prawnymi katolickich Kościołów wschodnich, czy innych wspólnot niekatolickich, bez odwołania się do źródeł prawa kanonicznego. Aspekt historyczny – jak stwierdził Kardynał – ogrywa znaczącą rolę, tak w ocenie teologicznej aktualnej kodyfikacji, jak i w interpretacji jej norm i ich zastosowaniu. Kodeks z 1917 roku nie stworzył nowego systemu prawnego w Kościele, ale był zbiorem właściwie usystematyzowanych, obowiązujących wówczas norm. Świadczy o tym m.in. wydanie powyższego Kodeksu, bezpośrednio po jego promulgacji, przez kard. Gaspariego, z uwzględnieniem źródeł historycznych. Ich umieszczenie było nie tylko znakiem legalności Kodeksu, ale także wierności tradycji dyscyplinarnej Kościoła. Do tej tradycji odnosi się bezpośrednio kan. 6 Kodeksu z 1917 roku, który zobowiązuje aby normy kodeksowe były interpretowane według tradycji. Także po promulgacji Kodeksu Kanonów Kościołowi Wschodnich w 1990 roku, Stolica Apostolska zatroszczyła się o wydanie obydwóch Kodeksów, przytaczając źródła ich norm prawnych. Kanon 6 §2 KPK z 1983 i kan. 2 KKKW mówią wyraźnie o odwołaniu się do tradycji w interpretowaniu kodeksowych norm prawnych, zawierających stare prawo.

W drugiej części referatu kard. Peter Erdö, w aspekcie teologicznym, historycznym i prawnym, ukazał niektóre normy prawne KPK, mające związek czy to z normami KKKW, czy też będące przedmiotem dialogu z innym niekatolickimi Kościołami wschodnimi. Zwrócił on uwagę na głębokie zróżnicowanie tych relacji już w samym obszarze Kościoła katolickiego, który ze względu m.in. na tradycje i różnice strukturalne, posiada dwa systemy prawne, jeden dla obrządku łacińskiego, drugi dla katolickich Kościołów wschodnich. Ta różnorodność widoczna jest przede wszystkim w administrowaniu sakramentów oraz w sprawowaniu przez Biskupa Rzymu najwyższej władzy w Kościele katolickim.

Zagadnienie kanonicznej jurysdykcji terytorialnej to kolejny temat referatu przewodniczącego Rady Konferencji Biskupów Europy. Jak zaznaczył on, jest to jeden z wielu problematycznych i burzliwych tematów w dialogu między Kościołem katolickim a pozostałymi wspólnotami chrześcijańskimi. Zagadnienie to pojawia się także w relacji między Kościołem katolickim łacińskim a wschodnimi Kościołami katolickimi. Kryterium terytorialności, stosowane przy tworzeniu Kościołów partykularnych, jest uwarunkowane wieloma aspektami historycznymi i teologicznymi. Od pierwszych wieków chrześcijaństwa, aż do Soboru Watykańskiego II przyjmowano zasadę erygowania na tym samym terytorium tylko jednego Kościoła partykularnego. Sobór zweryfikował tę zasadę, akceptując fakt obecności na tym samym terytorium kilku biskupów Kościołów partykularnych różnych obrządków. Precyzyjne kryterium terytorialności zostało uregulowane

przez odpowiednie kanony, tak Kodeksu Kościoła łacińskiego, jak i Kodeksu Kościołów wschodnich.

W końcowej części referatu prelegent, przedstawił propozycje, które wzmocniłyby dialog w celu przywrócenia pełnej komunii między Kościołem katolickim a niekatolickim Kościołami wschodnimi. Dotyczyły one opracowania dokumentu – jakby „Traktatu konstytucyjnego” – formułującego relacje między Kościołem katolickim, tak obrządku łacińskiego, jak i wschodniego, a Kościołami współcześnie nazywanym ortodoksyjnymi. Jeśli niemożliwym byłoby w tak uroczystym dokumencie sformułowanie wzajemnych relacji, należałoby pomyśleć o innych formach centralnego zdefiniowania tych relacji. Jako wzór przepisów, dotyczących *communicatio in saris*, powinny służyć przepisy Kościoła katolickiego. Znormalizowanie relacji między Kościołami mogłoby przyczynić się do zminimalizowania sytuacji, w których szafarze sakramentów, poszczególne autorytety kościelne i sami wierni nie byłiby często zmuszani do korzystania z mechanizmów elastyczności prawa (dyspensa, zastosowanie zasady słuszności) oraz pozwoliłoby uniknąć rozpowszechniania się praktyk opartych na błędnym fundamencie teologicznym. W procesie opracowywania norm należy uznać fakt istnienia w Kościołach ortodoksyjnych prawdziwej władzy rządzenia, mającej swe źródło w sakramencie święceń biskupich. Nie powinno zabraknąć także miejsca na dyskusję teologiczną, która musi zapewnić poprawność teologiczną i moralną przyszłym normom kanonicznym oraz przynaglić do ich respektowania i stosowania.

Ostatni referat, *La legge canonica e il governo pastorale della Chiesa. Il ruolo del Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi*, wygłosił kard. Tarcisio Bertone, sekretarz Papieskiego Sekretariatu Stanu. Przedstawił on rolę i kompetencje Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych w świetle Konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*. We wstępie nakreślił naturę i strukturę Kurii Rzymskiej, która składa się z Papieskiego Sekretariatu Stanu, Kongregacji, Trybunałów oraz innych instytucji, służących pomocą papieżowi w sprawowaniu jego prymacjalnej władzy względem Kościoła powszechnego i Kościołów partykularnych. Prawodawca w Kodeksie nakreślił naturę Kurii Rzymskiej, natomiast w sprawach jej organizacji i funkcjonowania odsyła do ustaw specjalnych. Aktualnie jest taką ustawą Konstytucja apostolska *Pastor Bonus* Jana Pawła II z czerwca 1988 roku.

Prelegent przypomniał, że Papieska Rada ds. Teksów Prawnych, powołana do służenia pomocą Biskupowi Rzymu w sprawach prawa kanonicznego, po promulgacji KPK nazywała się Papieska Komisja ds. Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Wspomniana już Konstytucja *Pastor Bonus* przekształciła ją w Papieską Radę ds. Interpretacji Tekstów Prawnych i w nn. 154-158 określiła jej nowe podstawowe kompetencje – w zakresie interpretacji prawa, jego właściwego stosowania oraz jego stanowienia.

Pierwszym zadaniem Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, przewidzianym w Konstytucji *Pastor Bonus*, jest interpretacja norm prawa powszechnego, w formie autentycznej, zwykłej lub doktrynalnej. Aby interpretacja KPK, KKKW oraz wszystkich innych ustaw kościelnego prawa powszechnego, dokonana przez Radę była autentyczna i uzyskała moc obowiązującą jako ustawa, musi najpierw uzyskać, przed jej promulgacją, akceptację samego papieża. Zgodnie z kan. 16 §1 autorem interpretacji autentycznej w omawianej materii jest najwyższy prawodawca. Natomiast pozostałe formy interpretacji wymienionego zakresu prawa są autorstwa Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych i nie wymagają aprobaty papieskiej. Prelegent zaznaczył, że Rada jest też autorem wielu interwencji, w formie „deklaracji” czy „not wyjaśniających”, które mają wyjaśnić różne kwestie prawne. Choć ta kompetencja nie jest przewidziana w *Pastor Bonus*, na stałe weszła jednak do praktyki dykasterii Kurii Rzymskiej.

Drugim ważnych zadaniem w relacji do prawa kościelnego, powierzonym Radzie przez Konstytucję *Pastor Bonus*, jest czuwanie nad właściwym stosowaniem prawa Kościele. Kompetencje Rady w tym zakresie są następujące:

a) analiza pod względem zgodności z prawem dekretów generalnych, opracowanych przez poszczególne konferencje biskupów i przedłożonych Stolicy Apostolskiej w celu otrzymania *recognitio*. Kompetentna Kongregacja (Kongregacja ds. Biskupów, Kongregacja Ewangelizacji Narodów, Kongregacja ds. Kościołów Wschodnich) przed wydaniem *recognitio* ma obowiązek zasięgnięcia opinii Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, w zakresie zgodności przedstawionych norm z prawem powszechnym i zastosowania poprawnej formy dokumentu;

b) analiza pod względem zgodności z prawem powszechnym, na prośbę stron zainteresowanych, pozostałych ustaw partykularnych i dekretów generalnych wydanych przez różnych ustawodawców partykularnych;

c) ujawnienia i zasygnalizowania kompetentnej władzy kościelnej, nie tylko przy okazji analizy prawa partykularnego, ewentualnych przypadków niezastosowania się do obowiązujących norm prawa powszechnego czy stosowania praktyk przeciwnych prawu. Kompetencja ta nie jest bezpośrednio zdefiniowana w Konstytucji *Pastor Bonus*, ale wypływa pośrednio z zadań wcześniej przedstawionych.

Trzeci, bardzo ważny, zakres zadań Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych związany jest ze sprawowaniem władzy ustawodawczej przez papieża. To znacząca pomoc, polegająca na permanentnym monitorowaniu stanu legislacyjnego w Kościele oraz na uchwyceniu i sygnalizowaniu najwyższemu ustawodawcy, ewentualnych *lacunae iuris* czy faktu dezaktualizowania się norm prawnych. Obowiązek ten spoczywa także – jak zaznaczył kard. Bertone – na każdej dykasterii Kurii Rzymskiej, w zakresie przedmiotu ich kompetencji. Jednak w przypadku odkrycia *lacunae iuris* czy dezaktualizacji norm w obszarze powierzonych im kompetencji, powinny

one odnieść się do Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych. *Lacuna iuris* wymaga opracowania i ogłoszenia nowej normy prawnej, natomiast zdezaktualizowanie jakiejś normy prawnej zmusza ustawodawcę do jej modyfikacji lub zastąpienia nową. W takich sytuacjach na Papieskiej Radzie ds. Teksów Prawnych spoczywa obowiązek przygotowania schematu tekstu normatywnego i przedstawienia go papieżowi, jako najwyższemu prawodawcy. Ostateczną decyzję, co do formy i treści merytorycznej proponowanego aktu normatywnego, podejmuje sam papież, który – jeśli uzna to za konieczne – może zacerpnąć opinii ekspertów. Rada, w przygotowaniu schematu, ma obowiązek konsultowania się z innymi dykasteriami Kurii Rzymskiej, kompetentnymi w materii przygotowywanej normy prawnej. Prelegent podkreślił, że dykasterie Kurii Rzymskiej również z własnej inicjatywy mogą przygotować papieżowi tekst dokumentu ustawodawczego w sprawach powierzonych ich kompetencji. Zgodnie z dyspozycjami Konstytucji apostołskiej *Pastor Bonus*, mogą one także wydawać dekryty ogólne, wykonawcze czy instrukcje, które nie wymagają zatwierdzenia papieskiego, z wyjątkiem spraw większej wagi. Dykasterie są zobowiązane przez powyższą Konstytucję i Regulamin generalny Kurii Rzymskiej do współpracy w opracowaniu powyższych norm z Papieską Radą ds. Teksów Prawnych. Jej zadanie polega na zapewnieniu dykasteriom pomocy prawnej przy opracowaniu norm oraz na sprawdzeniu ich zgodności z obowiązującym prawem powszechnym i ich właściwej formy prawnej. Kończąc, prelegent zaznaczył, że ta dykasteria pozostaje również w stałej dyspozycji papieża, służąc mu pomocą i radą prawną w redagowaniu tekstów normatywnych, podjętych z jego inicjatywy, jeśli on uzna to za stosowne.

Omówione wyżej kompetencje wymagają od Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych gruntowej znajomości prawa kanonicznego, jego norm i doktryny. Biorąc jednak pod uwagę niewielką liczbę pracowników tej dykasterii, pożądana znajomość realnie jest niemożliwa. Będzie jednak możliwa wówczas, gdy Rada będzie miała do dyspozycji narzędzia, które pozwolą jej nie tylko rozwiązywać na bieżąco prezentowane kwestie, ale będą się przyczyniać do stałego pogłębienia wiedzy kanonicznej przez zespół jej pracowników. Tymi instrumentami aktualnie są: narzędzia informatyczne, archiwum dokumentów i biblioteka specjalistyczna. W ostatnim czasie zaproponowano, aby archiwum dokumentów i bibliotekę specjalistyczną uzupełnić o akty normatywne Kościołów partykularnych oraz publikacje naukowe w tym zakresie.

Kardynał Tarcisio Bertone zaproponował Papieskiej Radzie ds. Teksów Prawnych, aby stała się centrum znajomości prawa kanonicznego i rozwijała jego promocję. Rada w swej działalności, musi się oprzeć na ekspertach, utrzymując z nimi stałe kontakty i zapraszając ich do współpracy. Przedstawiciele Rady powinni odwiedzać stowarzyszenia kanonistyczne, wydziały prawa kanonicznego i brać

udział w różnych kongresach i zjazdach. Rada powinna także kontynuować rozwój publikowanego semestralnie własnego periodyku *Communicationes*, wydawanego od 1969 roku, który od początku bieżącego roku przyjął nową szatę graficzną. Ponadto wyraził wdzięczność wszystkim pracownikom Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych za ich pracę dla dobra całego Kościoła powszechnego.

Po tym wystąpieniu abp Francesco Coccopalmerio, przewodniczący Papieskiej Rady ds. Teksów Prawnych, podsumowujących dwudniową konferencję, podziękował kardynałom prelegentom za wygłoszone referaty oraz uczestnikom za udział w konferencji. Zaprosił wszystkich do udziału w audiencji z Ojcem Świętym Benedyktem XVI, która odbyła się bezpośrednio po konferencji.

Ojciec Święty, witając wszystkich uczestników konferencji, przypomniał, że jako arcybiskup Monachium i Fryzngi brał udział w pracach, powołanej przez Jana Pawła II, Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Był także obecny przy jego promulgacji, jako prefekt Kongregacji Nauki Wiary.

Benedykt XVI zwrócił uwagę na ścisłe powiązanie między normami kanonicznymi a misją Kościoła, realizowaną według nauki Chrystusa. *Ius ecclesiae* – jak podkreślił Papież – nie stanowią wszystkie razem wzięte normy prawne ustanowione przez prawodawcę, ale w pierwszym rzędzie tworzą to prawo deklaracje autorytatywne tegoż prawodawcy, dotyczące praw i obowiązków Ludu Bożego. Mają swe źródło w sakramentach, ustanowionych przez samego Chrystusa. Istotą prawa kanonicznego – kontynuował Papież – jest osoba chrześcijanina w Kościele. Kodeks zawiera normy prawne ustanowione przez ustawodawcę dla dobra i zbawienia tej osoby i pozostałych członków jego wspólnoty (*salus animarum*), usytuowanej wewnątrz Mistycznego Ciała, czyli Kościoła. Aby normy prawne spełniły swe posłannictwo muszą być solidnie skomponowane. Powinny opierać się na fundamencie teologicznym i odpowiadać aktualnym znakom czasu. Muszą być także sformułowane w sposób zrozumiały, bez dwuznaczności, w harmonii z pozostałymi aktualnie obowiązującymi ustawami Kościoła. Z tego też powodu, koniecznością jest uchylene norm prawnych, które są przestarzałe i straciły swoją aktualność. Trzeba zmodyfikować te, które wymagają korekty, interpretować budzące wątpliwości w świetle aktualnej nauki Magisterium Kościoła i wypełniać ewentualne *lacunae legis* nowymi normami.

Ustawy kościelne to *lex libertatis*, stwierdził Benedykt XVI. „Prawo, które czyni nas wolnymi, by przyłączyć się do Jezusa”. Należy „ukazać Ludowi Bożemu, młodym pokoleniom i wszystkim, którzy mają przestrzegać prawa kanonicznego, jego konkretną więź z życiem Kościoła”. W celu obrony spraw Bożych i ochrony praw najsłabszych, a także „w celu obrony owych delikatnych «dóbr», jakie każdy wierny otrzymał za darmo – nade wszystko daru wiary, łaski Bożej – które nie mogą pozostawać w Kościele bez adekwatnej ochrony ze strony prawa” – zakończył Papież.

Benedykt XVI udzielił uczestnikom konferencji apostolskiego błogosławieństwa na zakończenie audiencji.

ks. Marek Stokłosa SCJ

KONFERENCJA NAUKOWA NA TEMAT: KONKORDAT POLSKI W 10 LAT PO RATYFIKACJI

Dnia 10 kwietnia 2008 roku w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyła się ogólnopolska konferencja pt. *KONKORDAT POLSKI W 10 LAT PO RATYFIKACJI*, zorganizowana przez Wydział Prawa Kanonicznego UKSW oraz Stowarzyszenie Kanonistów Polskich.

Konferencję poprzedziła uroczysta Msza święta o beatyfikację Sługi Bożego Jana Pawła II, z udziałem zaproszonych gości, której przewodniczył i homilię wygłosił Jego Ekscelencja arcybiskup Józef Kowalczyk, Nuncjusz Apostolski w Polsce.

Po celebracji Mszy świętej i krótkiej przerwie, uczestnicy zebrali się ponownie w auli UKSW im. Jana Pawła II. W imieniu Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW, organizatora konferencji, głos zabrał Ks. prof. dr hab. Józef Wroceński – Dziekan Wydziału. Witając wszystkich uczestników w słowie wstępnym nawiązał do zasadniczych założeń umów konkordatowych, odpowiedzialnych za normalizację stosunków państwo – Kościół oraz ich partnerskiego charakteru. Następnie podkreślił znaczący wkład zaproszonych Gości – Prelegentów oraz niektórych Uczestników konferencji – w pracach nad przygotowaniem tekstu Konkordatu, bądź jego podpisaniem. Określając motywy zorganizowania konferencji, Ksiądz Dziekan wskazał, że wydarzenie to inspirowane jest potrzebą naukowych refleksji – w 10 lat po ratyfikacji Konkordatu i 15 lat po jego podpisaniu. Podkreślił, że obowiązujący Konkordat – wbrew wcześniejszym zarzutom – nie tylko nie stanowi zagrożenia, ale przynosi korzyści zarówno dla Kościoła, jak i państwa, służy więc obydwu społecznościom. Dostrzegł zatem znaczący wzrost dobra wspólnego.

Następnie Ksiądz Dziekan wyraził radość z obecności tylu znakomych Gości i serdecznie powitał: Jego Ekscelencję Ks. kardynała Józefa Glempa Prymasa Polski, któremu podziękował za uczestnictwo w modlitwie o beatyfikację Sługi Bożego Jana Pawła II. Dziękując za przybycie, serdecznie powitał: Jego Ekscelencję Ks. abpa Józefa Kowalczyka Nuncjusza Apostolskiego w Polsce, któremu podziękował za przewodniczenie Eucharystii i wygłoszoną homilię. Ksiądz Dziekan przypomniał także, że Ksiądz Arcybiskup stał na czele delegacji Stolicy Apostolskiej opracowującej tekst Konkordatu i wraz z panem ministrem Krzysztofem Skubiszewskim – przewodniczącym delegacji rządu RP, w dniu 28 lipca